

เมืองโบราณยะรัง

ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี เป็นเมืองโบราณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ผังเป็นรูปวงรี ประกอบด้วยเมืองโบราณสำคัญ ๓ เมือง ได้แก่ เมืองโบราณบ้านวัด เมืองโบราณบ้านจาละ และเมืองโบราณบ้านประแว สันนิษฐานว่าบริเวณเมืองโบราณบ้านวัดและเมืองโบราณบ้านจาละอาจเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาของเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ จากนั้นพัฒนามาเป็นศูนย์กลางพุทธศานามหายานในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๖ ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ได้เจริญรุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง ดังเห็นได้จากการสร้างเมืองที่มีคูน้ำคันดินและป้อมล้อมเมืองที่บริเวณเมืองโบราณบ้านประแว และมีการใช้พื้นที่บริเวณนี้จนถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑

เมืองโบราณบ้านวัด ตั้งอยู่บริเวณทิศใต้สุดของเมืองโบราณยะรัง สันนิษฐานว่าเป็นพื้นที่ตั้งชุมชนแห่งแรก มีลักษณะผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีคูน้ำล้อมรอบ และมีเมืองชั้นในรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นเนินสูง มีร่องรอยคูน้ำขุดล้อมรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดต่างๆ คล้ายเกาะขนาดเล็กเชื่อมกันเป็นกลุ่ม คูน้ำเหล่านี้จะเชื่อมกับคูน้ำธรรมชาติทางทิศตะวันตกและที่ลุ่มรับน้ำทางทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศเหนือ พบซากเนินอิฐในบริเวณบ้านวัดกว่า ๒๐ แห่ง สันนิษฐานว่าแหล่งโบราณคดีบ้านวัด เป็นที่ตั้งชุมชนรุ่นแรกของเมืองยะรัง จากการศึกษารูปแบบศิลปะ โดยเฉพาะสถูปพบว่ามีความคล้ายคลึงกับสถูปที่พบที่บ้านจาละ จึงสันนิษฐานว่ามีอายุร่วมสมัยกันคือราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๕

โบราณสถานบ้านวัด หมายเลข ๙

กลุ่มโบราณสถาน บ้านจาละ หมายเลข ๓

เมืองโบราณบ้านจาละ ตั้งอยู่ถัดจากเมืองโบราณบ้านวัดขึ้นมาทางทิศเหนือ สันนิษฐานว่าเป็นชุมชนที่ขยายมาจากชุมชนบ้านวัดในช่วงแรก ตัวเมืองมีคูน้ำล้อมรอบสามด้าน คือ ทิศเหนือเป็นคูขุดมีลักษณะแคบและลึก ทิศตะวันออกอาศัยทางน้ำธรรมชาติ และทิศใต้ขุดขนานตามทิศทางภูมิศาสตร์ โบราณสถานสำคัญในเมืองโบราณจาละ ได้แก่ กลุ่มโบราณสถานอิฐ ๕ หลัง เนินสิ่งก่อสร้างอิฐ ๖ แห่ง สระน้ำโบราณรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ แนวคันดินเมืองจาละ และสิ่งก่อสร้างคล้ายป้อม ๒ แห่ง จากการขุดแต่งโบราณสถานบ้านจาละหมายเลข ๒ ๓ และ ๘ พบว่าเป็นโบราณสถานที่สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนาหายานที่นิยมสร้างสถูปเพื่อเป็นศาสนสถานและถวายเป็นพุทธบูชา สันนิษฐานสร้างขึ้นตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ จนช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๖ ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดแห่งนี้อีกครั้ง นับเป็นสถูปเนื่องในพุทธศาสนาหายานเก่าที่สุดในประเทศไทย และเป็นแหล่งที่กำหนดขอบเขตพุทธสถานด้วยคูน้ำหรืออุทกสีมาเก่าแก่ที่สุดที่พบในประเทศไทยอีกด้วย

เมืองโบราณบ้านประแว (เมืองพระวัง) อยู่ห่างจากคูเมืองโบราณบ้านจาละไปทางทิศเหนือมีคูน้ำกำแพงดินล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน ที่มุมทั้งสี่เป็นคันดินล้อมรูปสี่เหลี่ยมลักษณะคล้ายป้อม ด้านทิศตะวันตกมีคลองส่งน้ำขนาดเล็กต่อเชื่อมกับทางน้ำธรรมชาติที่ไหลต่อมาจากบ้านวัด ทางด้านทิศใต้มีคลองส่งน้ำที่ขุดจากบริเวณป้อมไปเชื่อมกับคูเมืองบริเวณมุมเมืองด้านเหนือของเมืองโบราณยะรัง

กลุ่มโบราณสถานสำคัญภายในเมืองพบซากสิ่งก่อสร้างอิฐ ๒ แห่ง และบ่อน้ำเก่า ๙ แห่ง จากการสำรวจได้พบโบราณวัตถุร่วมสมัยกับแหล่งโบราณคดีบ้านจาละและบ้านวัด ซึ่งมีอายุตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้นมา สันนิษฐานว่าอาจมีการใช้พื้นที่มาตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๒ และหลักฐานปรากฏเด่นชัดเจนขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ที่มีการสร้างเมือง ขุดคูน้ำทำกำแพงดินที่มีลักษณะคล้ายป้อม และโบราณวัตถุที่พบเมืองโบราณแห่งนี้อาจจะมี ความเกี่ยวพันกับการสร้างเมืองปัตตานีที่บ้านกรือเซะ อำเภอเมืองปัตตานี จนกลายมาเป็นเมืองปัตตานีในสมัยหลัง

นอกจากนี้ บริเวณเมืองโบราณยะรัง ยังพบโบราณวัตถุอีกจำนวนมาก เช่น แท่นหินบดที่กูโบร์ร้าง กอดอกกะจิ อำเภอยะรัง อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๓ แม่พิมพ์หินทรายสำหรับหล่อต่างหูและแหวนบริเวณบ้านวัด ศิวลึงค์ ๒ องค์ พบบริเวณบ้านวัดและคูเมืองทางด้านตะวันตกของเมืองประแว พระพุทธรูปปางเสด็จจากดาวดึงส์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๔ พระพุทธรูปยืนปางประทานพร อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๕ พระสุริยะสำริดพบที่บ้านคูวัง อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๖ เหรียญเปอร์เซีย เหรียญทองขุดพบในบ่อน้ำด้านหน้าวัดสุขาวดี เป็นรูปสัตว์สี่เท้าเขียนอักษรอาหรับว่า “มาลิก” สร้างในสมัย คอลิพะ โอมียะ อัลมาลิก ประมาณ พ.ศ. ๑๒๒๘ - ๑๒๔๘ ชิ้นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม เช่น กุช หรือซุ้มเรือนแก้ว หน้าจั่ว ชิ้นส่วนประติมากรรม เป็นต้น

เมืองโบราณพระเวียง

ตั้งอยู่บนถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง ๔๕๐ เมตร ยาว ๑,๑๑๐ เมตร ในตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวถึงเมืองพระเวียงราวศักราช ๑๒๐๐ ส่วนหลักฐานด้านโบราณคดีที่พบภายในเมือง สันนิษฐานว่ามีการสร้างชุมชนตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๙ และมีการอยู่อาศัยต่อเนื่องสืบมา

ภายในตัวเมืองพระเวียงมีวัดสำคัญ ได้แก่ วัดสวนหลวงตะวันตก (ร้าง) ปัจจุบันเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช และสำนักศิลปากรที่ ๑๔ นครศรีธรรมราช วัดสวนหลวงตะวันตก และวัดเสด็จ (ร้าง) ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณทิศใต้ของวัดสวนหลวงตะวันตก ปัจจุบันคือที่ตั้งหอสมุดแห่งชาตินครศรีธรรมราช นอกจากนี้ ยังมีวัดเพชรจริกตะวันตก (ร้าง) วัดเพชรจริกตะวันตก วัดบ่อโพง (ร้าง) วัดพระเวียง (ร้าง) และวัดกุฎี (ร้าง) เป็นต้น โบราณวัตถุที่พบในเมืองพระเวียงมีหลากหลายประเภท มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๙ สันนิษฐานว่าชุมชนโบราณเมืองพระเวียงมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชุมชนโบราณกลุ่มคลองท่าเรือ เนื่องจากคลองคูพายและคลองสวนหลวงไหลลงสู่คลองท่าเรือที่อยู่ห่างทางทิศใต้ไปราว ๓ กิโลเมตร โดยพบว่าโบราณวัตถุที่พบมีความคล้ายคลึงกันและแหล่งโบราณคดีต่างตั้งอยู่บนสันทรายเดียวกัน และจากหลักฐานโบราณคดีกล่าวได้ว่า เมืองพระเวียงอาจพัฒนาจากเมืองแรกเริ่มประวัติศาสตร์และกลายเป็นเมืองท่าค้าขายกับชุมชนภายนอกและภายในประเทศในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๙

กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช
ปลายสมัยรัชกาลที่ ๕

กุ่มโทะ ลวดลายชุดพรรณพฤกษาก้านขด อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘
พบจากการขุดค้นบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมืองพระเวียง